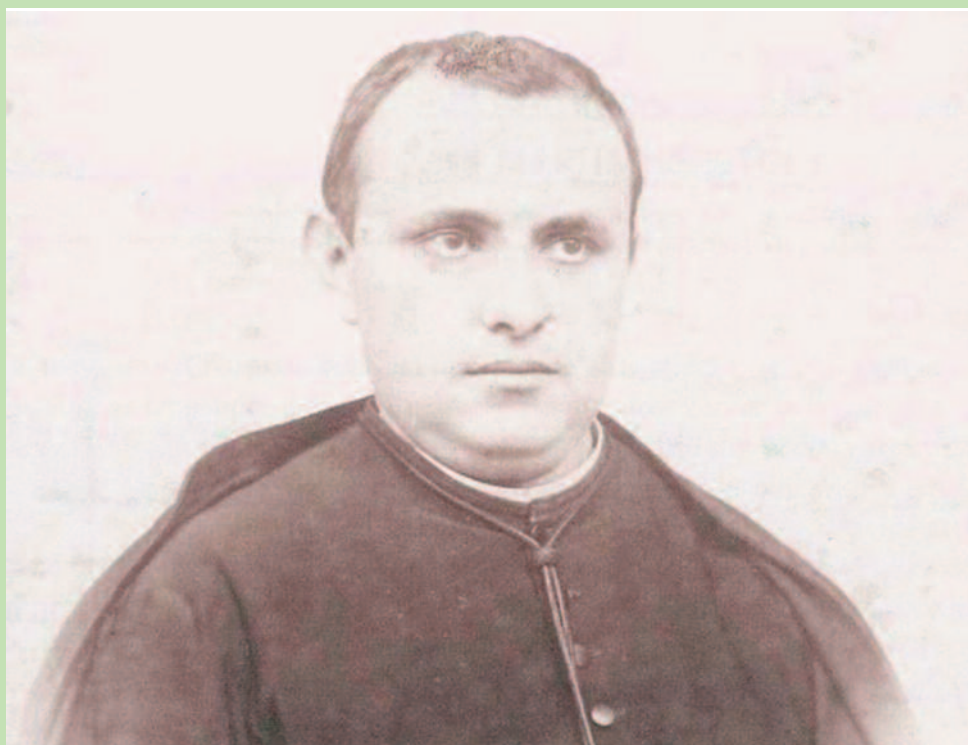


Mossèn Alcover, «mestre de set oficis»

Pere Orpí Ferrer



LA BIBLIOTECA DEL GOLEA
Capdepera
2017



Tots coneixem, almanco damunt-damunt, la personalitat i l'obra de mossèn Antoni Maria Alcover. Se li pot aplicar aquell enginyós comentari que ell mateix fa d'en Tià de sa Real, en el tom V de les seves *Rondaies*: «És una casta d'home que, com ell, només en neix un cada cent anys, i casi mai sura».

Com el famós glosador, mossèn Alcover va surar. Nasqué a la possessió de Santa Cirga (Manacor) dia 2 de febrer de 1862, i morí a Ciutat, a la casa dels canonges, dia 8 de gener de 1932, a punt de complir setanta anys ben aprofitats. Aquest any passat, per tant, se celebrà el 150è aniversari del seu naixement i el 80è de la seva mort, i per aquest motiu es du-gueren a terme una sèrie d'actes i realitzacions que es té ben merescuts.

Vaig tenir la satisfacció de participar en aquest «any Alcover» amb la publicació d'un esborrany primerenc sobre la seva obra. Es tracta d'un treball que vaig elaborar i presentar l'estiu de 1961 al «Certamen Científico-Literario» del Seminari titulat *L'obra literària de mossèn Antoni Maria Alcover*, tema proposat com a preludi del centenari del seu naixement. El llibre ha aparegut recentment amb el títol *Planter de paraules. L'obra escrita d'Antoni Maria Alcover*, gràcies a l'interès demostrat per la Institució Pública Antoni Maria Alcover, de Manacor, i a la grata col·laboració de Cap Vermell, amb un substanciós pròleg del bon amic Gabriel Barceló Bover, paisà i gran admirador del «canonge de Santa Cirga».

Tal com figura en el títol, hi faig un estudi més o manco divulgatiu sobre mossèn Alcover com a escriptor i filòleg. Consta de cinc capítols: *Obra literària, Obra folklòrica, Obra polèmica, Obra històrica i Obra filològica*.

A més de fer referència a l'obra escrita, àmpliament comentada en el llibre esmentat i que podeu consultar directament, he engirgolat aquí quatre notes esburbades sobre altres aspectes i tasques de la prolífica i apasionant personalitat de l'il·lustre mossèn, vertader «mestre dels set oficis».



El rondallaire

Com és de suposar, les *Rondaies mallorquines d'En Jordi des Recó* i les *Contarelles* ocupen un lloc destacat dins els dos primers capítols, atenent al seu valor literari i a la seva labor de recerca folklòrica. L'aspecte literari és destacable també en altres obres incloses en diferents capítols, com poden esser, per exemple, els *Dietaris* de les *eixides filològiques*.

La seva prosa és plena de saba de la terra, exterioritza l'ànima d'un pagès de cap a peus, que estima i enalteix el poble que l'ha vist néixer. Per això les *rondaies* ens engrescaren profundament des dels anys de la infantesa, i la seva gràcia i enginy perdura encara dins el nostre tarannà de mallorquins. Són moltes les persones (com jo mateix) que poden agrair la seva vocació literària i patriòtica a una descoberta primerenca del món de les rondalles.

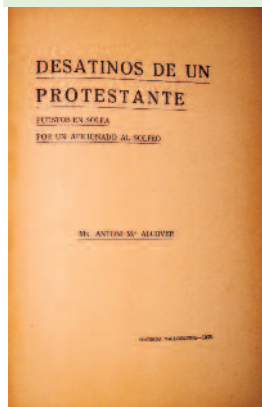
El polemista

A més d'un exquisit rondallaire, mossèn Alcover fou un gran batallador, tant d'obra com de paraula. El seu geni de pagès caparrut li brolla pels quatre costats en molts dels seus escrits, majorment de caire periodístic. Des de jove féu professió d'un integrisme radical que l'embolicà en enceses polèmiques, tant dins l'àmbit religiós com dins el cultural i literari.

Col·laborà de ben jove en publicacions periòdiques de caire tradicionalista, com *El Tambor*, *El Centinela*, *El Àncora*, *El Católico Balear*, *El Siglo Futuro*, *La Aurora*, etc. Els seus articles solien assolir un to violent i agressiu, i al mateix temps gràfic i xocant, car sempre usava un vocabulari ric i expressiu, que despertava reaccions de tota casta.

Molts d'aquests articles furibunds sobre un tema concret foren recollits després en un llibre. Un dels més exitosos fou *Desatinos de un protestante puestos en solfa por un aficionado al solfeo*, del qual se'n feren en poc temps tres edicions. Es tracta d'una autèntica 'catilinària' contra un tal Sancho Gili, que des de Barcelona defensava els protestants de Capdepera i atacava el vicari Gabriel Artigues. Vet ací alguns fragments de mostra:

«El tal sectario comunicante se desahoga echando disparates y poniendo de tú a la historia, a la Biblia y al sentido común, que es un horror [...] Abrigo la convicción de que ha de resultar completamente inútil toda discusión con gente de tal calaña, atajo de apóstatas y de traidores a la fe que profesaron en el bautismo, y digno, entre otras cosas, del desprecio más soberano y profundo de todo católico y español [...] A pesar de todo esto, me decido a coger la pluma y a jalear los disparates del tal comunicante, para que se vea de qué calibre son los defensores que en España tiene el Protestantismo, para poner correctivo a la inconcebible audacia del que se exhibe en *La Voz del Pueblo*,



solfear su crasa ignorancia y la estolidez de los que se la pensionan, y hacerle ver cómo tiene sus quiebras el meterse a escritor sin encomendarse a Dios ni al diablo, provocando sin ton ni son al prójimo con retos simplemente ridículos, que, si se repiten con alguna insistencia, como ha sucedido ahora, han de concluir por agorar la paciencia del mortal más comedido y apacible.»

Un altre llibre destacable és *Las cosas en su punto*, de 536 pàgines, on defensa amb les dents certes actuacions del bisbe Campins contra els atacs furibunds del «sacerdote publicista» Segismundo Pey Ordeix,

«alma de las inverecundas publicaciones *El Urbión*, *Nuestra Revista* y *Cosmopolita*, condenado por gran número de Prelados españoles, y hasta por la Santa Sede por ministerio de la Sagrada Congregación del Santo Oficio, corifeo de todos los atrabiliarios, descontentos y mal avenidos con su insignificancia en la Iglesia española, regocijo de los enemigos más furibundos del Catolicismo en nuestra patria, quienes le jalean sus desplantes y le ponen los cuernos en la luna, y que ha venido a ser objeto de reprobación y repulsión para todas las personas sensatas, que aman de veras la religión y la justicia.»

Durant cinc o sis anys, mossèn Alcover es féu càrrec del setmanari manacorí *La Aurora*, on publicava rondalles i mantenia una secció titulada *Parla En Revenjoli; escoltau i oireu*, amb un subtítol que canviava cada setmana, sinònim de 'tupada'. Allà donava 'ventim' a tots els qui alçaven la veu contra la religió o contra ell i les seves campanyes. L'estil agressiu, irònic i pintoresc d'*En Revenjoli* tenia molt d'èxit entre la gent del poble, però és una llàstima que empràs el mateix llenguatge per atacar persones de tanta cultura i prestigi com Gabriel Alomar, Joan Alcover o Menéndez Pidal.

L'historiador

La història va ser un dels puntals forts de la formació intel·lectual de mossèn Alcover. Per espai d'una trentena d'anys fou catedràtic d'història de Mallorca del Seminari, i en les seves polèmiques aflorava sempre la seva erudició d'historiador sòlid i convençut, capaç de rebatre qualsevol errada o inexactitud dels adversaris.

A més d'algunes obres sobre història regional, redactà una sèrie de biografies de personatges destacats de les nostres illes: Ramon Llull, Santa Catalina Tomàs, el bisbe Campins, Josep Maria Quadrado, Tomàs Fortesa...

Especialment destacable és el *Sermó de la Conquesta de Mallorca* que predicà a la Seu el 31 de desembre de 1904. Ho féu en la nostra llengua,

rompent motlos, ja que des del 1773, per ordre del bel·licós bisbe Juan Díaz de la Guerra, s'hi havia predicat sempre en castellà. Comença així:

«Una lluyta hi ha haguda, la més heroyca, la més gloriosa, la més èpica, la més estupenda que registra l'història, la lluyta de l'Occident contra l'Islam, la lluyta de la Creu contra la Mitja Lluna. Era allò l'esperit de l'Evangeli, qu'es llum, orde, progrés, civilització, contra l'esperit de concupiscència carnal y mundanal, qu'es fosca, desgavell, barbàrie...»

És una peça documentadíssima, que no escatima elogis al rei Conqueridor:

«jove, ben jove, però vell de seny, franch, coratjós, sortat, esclau de la seva paraula, ple de zel per la fe i la justícia, fet aposta per comandar pobles...»

El filòleg

No hi ha dubte que la faceta que més ha distingit mossèn Alcover és la filològica. Ja des de ben jove donà mostres d'un afecte especial per les paraules i expressions orals de la pagesia mallorquina. Aquesta predisposició el portà no tan sols a recollir i publicar rondalles, sinó que culminà en la posada en marxa de la seva obra magna, que mai li agraiem com es mereix: el *Diccionari Català-Valencià-Balear*.

El 1901 publicà la *Lletra de convit a tots els amadors de la llengua catalana*, convidant-los a col·laborar en l'obra del *Diccionari*:

«D'aquesta llengua del bressol i del darrer sospir, d'aquesta llengua del cor, d'aquesta llengua estimadíssima, amb totes les seves varietats del Rosselló, Catalunya, Balears y Valencia, ab totes les seves evolucions y crexenses del segle XI ensà; de la gran llengua catalana entesa així, ha d'esser el diccionari que volem fer, qu'anam a comensar...»

Paral·lelament, pel desembre del mateix any sortí a llum el primer fascicle del *Bolletí del Diccionari*, primera revista filològica de l'Estat espanyol. Fins a l'any 1926 se'n publicaren catorze toms de devers 400 pàgines cada un, llevat del primer que en tenia 600. Més tard, D. Francesc de B. Moll, continuador del *Diccionari*, en tragué a llum quatre més.

Allà hi podem trobar nombrosos treballs sobre qüestions i aspectes de la lingüística, com també els saborosos *Dietaris* de les *eixides filològiques* pels àmbits de parla catalana i per l'estranger, i altres ressenyes diverses. No hi manquen alguns apartats més o menys habituals, com són: *Grans Mercès a n-els suscriptors per la crexensa del Bolletí*, *El nostre arxiu*, *Nous corresponals*, *Col·laboradors qui tenen poca son* (els qui havien omplides



més de 1.000 cèdules), *Seccions de llenguatge vivent escullides per ferhi cèdules*, *Crònica de l'obra del diccionari*, *Llista de col·laboradors per orde cronològich*, *Rou del cel* (benediccions de bisbes), *Com estam de doblers fets* (resum dels treballs lexicogràfics de cada any), etc.

Encara que normalment els escrits no vagin signats, la majoria porten el segell inconfusible de mossèn Alcover. Hi podem trobar, entre d'altres, treballs tan científics i erudits com *Qèstions de llengua i literatura catalana*, d'un 350 pàgines, en resposta a un article de Ramón Menéndez Pidal titulat «Cataluña bilingüe», que defensava la necessitat d'implantar dins Catalunya el castellà com a llengua oficial. (!!!)

Altres estudis destacats són, per exemple: *Antecedents de la llengua catalana*, *Per què serveix la Toponímia*, *Una mica de dialectologia catalana* (una 'mica' de 110 pàgines), *La pronunciació llatina entre catalans*, etc., sols per citar-ne alguns dels més extensos.

A la seva mort, a inicis del 1932, després de moltes lluites i peripècies, mossèn Alcover pogué veure acabat el primer tom del *Diccionari*, iniciat el 1926. En continuà la redacció i publicació el seu diligent deixeble Francesc de Borja Moll, amb la col·laboració de la seva filla Aina Moll i Manuel Sanchis Guarner, fins a completar-ne els deu toms l'any 1962.

Els seus contactes amb experts del món de la lingüística, tant nacionals com estrangers, com l'alemany Dr. Bernhard Schädel, el portaren a organitzar i presidir el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, celebrat a Barcelona el 1906 amb la participació de més de 3.000 congressistes.

L'any 1911 es fundà la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, i mossèn Alcover en fou elegit president vitalici, fins que sorgiren divergències amb els capparens catalans i va rompre les relacions amb l'Institut (1917), publicant una sèrie de *manifests* violentíssims contra ells, que el deixaren tot sol i amb les mans damunt el cap. Aleshores embarcà cap a Mallorca carregat amb els deutes pendents i la venerable «calaixera» on es guardava el material recollit. I, malgrat tot, continuà la tasca, demanant ajuda fins i tot al Govern central.

El trescador

Com ja he insinuat, la seva curolla de recerca filològica i formació científica l'empengué a realitzar diversos viatges per tots els dominis de la llengua catalana: València, el Principat, Catalunya Nord, les Illes... Trescava de poble en poble, arreplegant de viva veu, sobretot de persones velles i d'infants, tot allò que fos útil per a l'obra complexa del *Diccionari*: fonètica, vocabulari, formes verbals, dibuixos, etc. Després publicava les seves impressions en el *Bolletí del Diccionari*. Vegem-ne una petita mostra:

«Quin pler contemplar de bell nou aquestes estupendes serralades del Canigó! Així com anam pujant, se despleguen a la nostra vista, rioleres, encantadores, esplendides; embelleixen allà bax Castell y Vernet; umpl els ayres de remors sanitosos el Cadí, que s'estimba triunfador de les singleres sublims, fecundant cap a Vilafranca comes y valls.

Mentrestant s'amaga'l sol darrera les serralades de ponent, y s'alsen les campanes del venerable campanar de St. Martí, tocant les Aves-Maries [...]

Els treballadors m'obsequien cantant la cansó 'Muntanyes regalades', que sab tot bon rossellonès, d'una melodia tan íntima i coral que, com un més la sent, més li agrada [...]

El Rector [...] fa venir quatre o cinch dones velles y sis o set minyons, escolanets la major part. Tots fan un cap ben viu: les dones duen els cabells dins la gentil còfia, de punt, ayrosament tevellada, neta com les flors; plenes de bondat y... de curiositat, a veure que serà això que'ls han de demanar aqueys senyors estrangers, nosaltres;

[...] El Dr. Schädel pren per conte seu els minyons, y jo les velles per la conjugació [...]

M'agradaria sentir lo que diuen y pensen de nosaltres aquexes velles. Pobre gent! Deuen dir, venir de tan lluny per sentir-nos dir: 'Jo espii, tu espies, ell espia;... jo espiabi, tu espiabes, ell espiaba...' Sobre tot, n'hi ha per riure...»

També realitzà diversos viatges a l'estranger, on entrà en contacte amb diversos professors experts en ciència lingüística que li ajudaren a reforçar la seva formació filològica i romanística: Alemanya, Àustria, Suïssa, Itàlia, França, Bèlgica, Anglaterra, etc. De tots aquests viatges en deixa constància detallada en el seu *Dietari* i en el *Bolletí del Diccionari*.

El pintor i l'arquitecte

Durant la seva adolescència, alternant amb els estudis, el jove Alcover sentí atracció pel dibuix i freqüentà l'acadèmia del pintor Francesc Mestre, on contragué bona amistat amb Miquel Costa i Llobera. Fruit d'aquesta brusca artística són una sèrie de dibuixos i quadres ben estimables, on predominen els temes religiosos, camperols i natures mortes. Aquest aprenentatge durà fins als devuit anys, i li fou de gran ajuda per agafar apunts del natural durant les seves eixides filològiques.

Però on més practicà el dibuix fou en el disseny de projectes arquitectònics per a la construcció de diverses esglésies i capelles, generalment d'estil neoromànic, inspirat en les joies romàniques que havia pogut admirar amb ocasió de les seves espigolades filològiques per les contrades dels Pirineus. Pugué comptar així mateix amb alguns assessors tan prestigiosos com Antoni Gaudí i Domènech i Montaner.

La primera església que va bastir, la més notable i grandiosa, és la de



Son Carrió, que dirigí en tots els detalls, com podem observar en aquest passatge del seu *Dietari* (25 de març de 1900), que no té desperdici:

«Som anats an el camí de la pedrera. El Bisbe donà permís per fer feina en diumenge i per arreglar dit camí, suposat que ha d'esser per traginar cantons per l'església. El Vicari convidà la gent, advertint-los que duguessen una cullera i una escudella per menjar llet. N'han comparegut més de dos-cents coranta, entre homos, dones i al·lots: tots feien feina, grans i petits, joves i vells: han feta una feinada fora mida. Dues botetes d'aiguarent per beure els homos, no han bastat per res. Perque hi hagués llet per tothom, han duita la de la Torre Nova, Son Manxo, Son Sureda, Son Pussa, el Rafal Sec, Sa Carotja, Can Pistola, tres Grutes. N'hi havia tres calderes: hi han posat catorze pans de sopes. Així mateix n'hi ha haguda per tothom, però no a voler per alguns, perque eren molts, i n'hi havia que duien rusca. No hi ha haguts desordes, gràcies a Déu. En Martí nostro feia els plats, i perque el botí de gent enrevoltada no el tirassen o li fessen pegar dins la caldera, estava peu envant peu enrere. N'hi havia que, com havien buidada una escudella, en volien una altra, i, perque en Martí no ho conegués, feien l'escudella neta, i per fer-la-hi, fins i tot, n'hi ha hagut que hi han pixat. Això ja se diu tenir-ne ganes, de llet.»

Vet aquí un altre fragment, corresponent al 18 de febrer de 1901:

«Me'n som anat a peu a Son Carrió, i ha plogut casi tot lo camí. He trobats trenta-cinc carros de Sant Llorenç traginant cantons per l'església i la Vicaria. Són dels conservadors qui tengueren entreversos amb lo Vicari passat, i deien d'ells que anaven contra l'Església, i han volgut demostrar que no és així. És estat un acte de desagravi. [...] A pesar de que plovia i feia un fred espantós, han fetes tres carretades cada carro. Els carreters han begut per llarg, i se'n són anats cantant, ben xerevel·los. M'han promès que passat Pasco tornaran, no amb trenta- cinc carros, sinó amb cinquanta, i no han de deixar ponedor a les pedreres: tots els cantons que hi haja trets, han de traginar. Les hem promès que los donarem llet i brossat amb sucre, i per molts que en vénghen no s'ho acabaran.»

Altres esglésies que dissenyà foren: la de Calonge, Son Negre de Manacor, Portocristo, la capelleta de la Trobada de la Mare de Déu de Sant Salvador de Felanitx, la de la possessió de Mendia i la de la Pedra Sagrada de Santa Ponça. També és idea seva el finestrall de la façana principal del convent de sant Vicenç Ferrer de Manacor, i prengué part molt activa en el desaparegut convent de les monges manacorines de la Santa Família, fundades el 1907 i afiliades després del Concili Vaticà II a les benedictines de Catalunya.

El sacerdot

N'Antoni Maria fou el quart de sis germans. Els tres majors nomien Francina-Aina, Andreu i Martí, i el seguien en Miquel (que va ser un diligent jesuïta) i en Pere Josep. Tenia un oncle capellà, mossèn Pere Josep Alcover, home lletraferit, glosador i tradicionalista, que influí molt damunt ell. Als quinze anys entrà al Seminari, on el seu temperament polèmic i dretà començà a moure abelles.

Als vint-i-quatre anys acabà els estudis i fou ordenat de prevere. Exercí de vicari de Manacor durant un any, fins que el 1888 el bisbe Cervera el nomenà catedràtic d'Història Eclesiàstica del Seminari. El 1890 es llicencià en Teologia, i el 1893 en Dret Canònic. El 1895 ocupà la càtedra de Llocs Teològics, i més endavant (1898) les d'Història de Mallorca, de Llengua i Literatura i d'Oratòria Sagrada, quan el nou bisbe Pere Joan Campins el féu Vicari General, càrrec que ocupà fins a la mort del bisbe (1915), en què fou elegit Vicari Capitular «Sede vacante». Altres càrrecs eclesiàstics que assumí foren els de Canonge Magistral (1905) i Degà de la Seu (1921).

Durant els anys de Vicari General hagué d'analitzar i resoldre un enfil·lall de conflictes:

«les trampes d'amistançats i polígams, les brutors dels expedients d'anul·lació de matrimoni, els embulls dels clergues negociants, l'aldèssia [=supèrbia] dels adinerats i botifarres, la histèria de les beates (i dels beatos), les intrigues de sagristia, les tendències autonòmiques de frares i ermitans curts de gambals; en una paraula, totes les anormalitats i desequilibris més o menys relacionats amb qüestions de fe, de moral i de vida de relació de l'Església.» (Francesc d B. Moll: *Un home de combat*, pp. 116-117)

Per aquell temps formà part de la comissió editora de les obres de Ramon Llull, que anys més tard provocaria un llarg i envirnat plet sobre els drets d'edició entre mossèn Alcover i mossèn Salvador Galmés, dos homes 'geniüts i forts de morro'. La causa, després de passar per Roma, acabà amb una solució conciliadora a finals de 1923.

No hi ha dubte que essent Vicari General del bisbe Campins fou l'inspirador o animador de moltes de les iniciatives en favor de la nostra llengua i la nostra cultura, com queda reflectit a nombroses planes del seu *Dietari*. Així hi trobam referències, a partir del gener de 1899, a la creació del Certamen del Seminari en el que molts hem participat:

«Nos digué [el Bisbe] que ell tenia el propòsit d'oferir un certamen anyal en el Seminari, que se publicaria en els Exàmens de juny, i se faria el dia de la



inauguració del Curs, i així durant l'estiu els estudiants tendrien una ocupació. Aquesta idea és magnífica, i ha de donar grans resultats.» (18 gener 1899)

«Som anats a passejar amb el Bisbe, i hem parlat sobre el certamen pels seminaristes, i hem determinats alguns dels temes que s'han de senyalar. Troba el Bisbe que qualsevol dels matriculats en el Seminari ha de poder tirar a qualsevol dels temes o premis, i qui tindrà cames les tindrà. Els temes determinats són els següents: 1r Una poesia llatina en dístics a la Mare de Déu de Lluc; 2n Una poesia castellana o mallorquina, també de tema lliure; 3r Un tros de prosa castellana o mallorquina, també de tema lliure; 4t La telegrafia sense fils; 5è Les investidures en los segles X, XI i XII: estudiades des del punt de vista històric i canònic; 6è Restabliment de l'Església de Mallorca en el segle XIII; 7è Una obra del Bto. Ramon estudiada des del punt de vista apologètic o filosòfic; 8è Una altra obra del Bto. Ramon estudiada des del punt de vista literari.» (20 abril 1899)

També hi trobam al·lusions a l'edició (de 60.000 exemplars) de la famosa 'Doctrineta' que estudiàrem de petits (27 de novembre de 1900 i altres), o als inicis 'in crescendo' de l'obra del *Diccionari*:

«He proposat an el Bisbe de cridar jo a la Cúria tots aquells joves qui demostren amor a les Lletres Mallorquines i proposar-los de donar-nos les mans i aplegar les cançons populars, fent un aplec complet, i replegar mots i frases en papeletes i fer el Diccionari Mallorquí...» (28 abril 1900)

«He convocats a ca D. Joan Alcover els literats i són venguts D. Gabriel Maura, D. Gabriel Alomar, el Governador, D. Estanislau Aguiló, D. Antoni M. Penya, D. Antoni Frates, en Fèlix Escales i en Mateu Rotger. Los he llegida la circular sobre l'obra del Diccionari que anam a emprendre. Los ha agradat, i m'hi han fetes observacions molt agudes i avengudes.» (18 novembre 1900)

Com podem endevinar, es tracta de la decisiva *Lletra de convit* que mobilitzà una gentada i que donà un fruit esponerós: el monumental *Diccionari Català-Valencià-Balear* (altrament dit *Diccionari Alcover-Moll*) que tant ens enorgulleix i que cal emprar ara més que mai, enllaçats en defensa de la nostra llengua enfront de menyspreus i agressions per part dels qui més l'haurien de defensar.

Si mossèn Alcover alçàs el cap, no dubtem que tornaria agafar les corretjades d'*En Revenjoli* i... en donaria, de 'branca'!

S'Alqueria Blanca, març 2013